

ВІДГУК

на дисертацію

БЕЛІНСЬКОЇ ЛЮДМИЛИ СЕМЕНІВНИ

на тему: «Українська еліта Східної Галичини у націєтворчому дискурсі другої половини XIX – першої половини XX століття» (07.00.01 – історія України)

Еліта, насамперед у національному вимірі, елітарна культура як найважливіший рушій історичного та соціального поступу вже віддавна стали об'єктами прискіпливого вивчення істориками, соціологами, культурологами, мистецтвознавцями. Загальновизнано, що еліта та її культура характеризуються принциповою закритістю, духовним аристократизмом та ціннісно-сенсовою самодостатністю. Як правило, елітарна культура апелює до «вибраної меншості» своїх членів, які одночасно є і її творцями і трансляторами цінностей цієї культури. Елітарна культура зазвичай свідомо і послідовно протистоїть культурі більшості, чи то народній культурі, чи то культурі інших соціальних верств і станів, чи то державній культурі.

Якщо звернутися до численних напрацювань у царині історії, соціології, політології, зокрема до праць В. Парето, Г. Моска, Р. Міхельса, Ч.Р. Міллза, цілого ряду сучасних авторів, то стає зрозумілим, що політичні еліти, власне «владні» (військові, фінансові, управлінські та ін.) вивчаються системно, всебічно, із залученням різнотипних джерел та багатопланового фактологічного матеріалу. Значно меншу увагу дослідників отримали еліти культурні, ті соціальні страти, які об'єднані не так соціально-економічними, політичними, власне «владними» інтересами, цілями, як ідейними засадами, духовними, морально-етичними, культурними цінностями, соціокультурними нормами. Очевидною є велика різниця між політичними та культурними елітами і відповідно існує різниця у методах та інструментарії їх дослідження. Доволі значна кількість дослідників, розрізняючи типологічну відмінність політичних та культурних еліт, взагалі роблять висновок про хибність тези про те, що культурна еліта є породженням і продуктом політичних еліт, вбачаючи у цьому

твердженні вплив марксистської історіографії і акцентують увагу на моментах боротьби між елітами.

Механізм дії та риси типології соціокультурних еліт можуть бути дуже різними. Соціокультурні еліти можуть або ж засвоювати та ретранслювати новаційні соціальні, ідейні, художні сенси, або ж демонструвати несприйняття нового, декларувати збереження доволі консервативних як на свій час соціальних та морально-етичних цінностей та поведінкових норм. Культурна еліта схильна до творення нової семантики, культурної мови (коду), які зрозумілі та властиві насамперед лише вузькому колу учасників і утруднюють комунікацію з «профанною», «непосвяченою» більшістю. Водночас соціокультурні еліти можуть демонструвати подолання своєї «герметичності», здатність до соціальної трансформації.

Наукова актуальність обраної теми не викликає сумнівів, адже українська шляхта Східної Галичини як соціальний стан з чітко означеними правовими параметрами і як культурна еліта ще недостатньо вивчені українськими дослідниками. А досвід професійної та громадсько-публічної діяльності представників української шляхти Східної Галичини є недооцінені у загальній картині історичного поступу краю.

Вже на етапі формулювання теми, мети та наукових завдань дисертації було закладено певні протиріччя, які авторка долала впродовж дослідницького процесу. Задекларована тема (нагадую: «Українська еліта Східної Галичини у націєтворчому дискурсі другої половини XIX – першої половини XX століття») логічно передбачає дослідження українських еліт Східної Галичини, зокрема всіх її типів та видів. Натомість у тексті роботи вже звужено об'єкт дослідження, зокрема, таким об'єктом визначено «українська еліта Східної Галичини шляхетського походження» (с.28) і конкретизовано наукове завдання – подати колективний портрет цієї еліти на основі «просопографічного дослідження поколінневої історії давніх галицьких греко-католицьких родин Навроцьких, Рудницьких, Кульчицьких, Лужницьких, Бурачинських». Пані Людмила чітко задекларувала основний принцип розкриття теми дисертації –

вибіркова репрезентація біографії, аналіз професійної та громадської діяльності представників перелічених галицьких родин шляхетського походження. Така засада дослідницької роботи не викликає заперечення, більше того, авторці вдалося максимально використати сильні сторони цього аналітичного методу. Адже історичне дослідження особистості у всій її складності та суперечливості по суті і має бути центральною темою аналітичної гуманітаристики. Але варто зазначити, що обрана засада дослідницької роботи, а саме вибіркове дослідження ролі окремих особистостей у процесах націєтворення, неминуче буде викликати деякі запитання щодо добору репрезентаційних персоналій. Сформулюю лише одне з них – Іван Франко за походженням по материній лінії мав безсумнівне шляхетське походження, але дослідницею не був долучений до переліку репрезентованих особистостей. Невже лише через те, що І. Франко не раз проголошував свою критичну настанову щодо шляхетського стану? Щоправда, дослідниця детально згадує І. Франка в контексті його приватних та громадських контактів та співпраці з представниками шляхетських родів.

Дисертація Людмили Белінської засвідчує чималу наукову ерудицію, зокрема в царині опрацьованої літератури та використаних історичних джерел. Історіографічний огляд, без сумніву, заслуговує на високу оцінку, адже авторка проаналізувала численні та різні за історіософією наукові публікації, зокрема, багатьох європейських дослідників. Набута інформація дала міцний та науково надійний ґрунт для глибокого розуміння спільного та відмінного у статусі, цінностях та життєвих стратегіях шляхетського стану у різних історичних періодах та географічних регіонах. По суті авторка глибоко та аргументовано охарактеризувала модель (хоч цей термін і не вживає) української шляхти Східної Галичини. Ця модель мала свої чіткі характеристики, які авторці дисертації вдалось проаналізувати та зробити переконливі, науково обґрунтовані висновки.

Як на мене, серйозною науковою проблемою, що постала перед авторкою, було означення хронологічних рамок дослідження (нагадую, це друга половина XIX – перша половина XX століття). Чому вважаю саме таке

означення періоду проблемою? По-перше – дослідження будь-якого тривалого історичного явища, а саме таким явищем була українська галицька шляхта, власне на етапі завершення свого існування, насамперед правового, неминуче потребуватиме зосередження уваги дослідниці на попередніх періодах. Для української галицької шляхти таким попереднім періодом був кінець XVIII – перша половина XIX ст., час реалізації австрійського так званого просвітницького проекту, який покликаний був модернізувати тогочасний соціум Східної Галичини, зокрема, безпосередньо стосувався греко-католицьких священників як окремого соціального прошарку українців Східної Галичини, тісно пов'язаного з шляхетським станом. І авторка дисертації детально пише саме про першу половину XIX ст. у зв'язку з культурним та історичним феноменом греко-католицького духовенства шляхетського походження. Але тим самим виходить за задекларовані та обґрунтовані хронологічні рамки. Іншим аспектом проблемності задекларованої хронології є те, що українська галицька шляхта досліджується на етапі значної втрати енергії пасіонарності, на етапі, коли гостро постала потреба зміни, модернізації станових шляхетських стандартів, а то й відмови від них. Не випадково шляхетський стан через зміну правових норм було ліквідовано 1918 року. Адже Перша світова війна окрім жахливих мілітарних, радикальних політично-дипломатичних наслідків, мала ще й тотальні соціокультурні наслідки. Зокрема, це була остаточна відмова від станового поділу суспільства, що фіксували конституції багатьох європейських країн. Це перехід до нових соціокультурних практик та життєвих стратегій, які базувались на засадничо інших цінностях, ніж цінності шляхетського стану. На загал авторка зробила вдалу спробу прослідкувати та проаналізувати цей не завжди добре помітний перехід від шляхетства станового зі всіма його формальними і неформальними атрибутами до шляхетства, власне шляхетності як культурного капіталу, родової пам'яті, етичних настанов та окремих побутових звичок.

Історію української галицької шляхти Східної Галичини авторка виклала через детальні дослідження біографій, професійної та громадської діяльності

окремих представників шляхетських родів. Вона зробила вдалу наукову спробу показати діяльність осіб шляхетського походження у соціально важливих сферах, зокрема, у душпастирстві, у військовій справі, на ниві педагогіки, науки, кооперації, у літературно-видавничій справі та у мистецтві. Авторка має численні напрацювання (монографії, статті, виступи на конференціях), у яких фахово та різнобічно дослідила непересічний вклад представників шляхетських родин у націєтворення, у розвиток економіки та культури. Варто відзначити багату джерельну базу, яку ретельно опрацювала пані Людмила у цього типу дослідженнях.

Кілька слів про розділ п'ятий «Феміністична культура галицьких шляхтянок». Жінки з шляхетських родин певним чином долучались до емансипаційного руху, насамперед у сфері доброчинності та у літературно-видавничій справі. Водночас в процесі становлення ідеології фемінізму в Галичині гострої критики зазнали патріархальний устрій сім'ї, а саме таким був тип сім'ї шляхетського стану. Феміністки покоління Наталії Кобринської та їх послідовниці вважали статус жінок так званої середньої верстви, а до неї переважно і належали жінки з шляхетських родин, численні обмеження у їхній приватній та публічній поведінці однією з найбільших перешкод на шляху модернізації нації. Становлення ідеології фемінізму в Галичині відбулося не завдяки, а всупереч соціокультурним цінностям та ідеям, які сформувало шляхетське середовище.

На завершення хочу висловити ще кілька міркувань, які не слід розглядати як зауваження, а радше як можливість обговорення або деталізації окремих питань.

1. Авторка запропонувала лінійну, дуже позитивістичну за духом та методом схему трансформації української шляхти Східної Галичини (шляхтич – греко-католицький священник – світський інтелігент – політичний діяч). Така схема має право на наукове життя, але, мабуть, лише як одна з численних схем формування національної світської еліти Східної Галичини.

2. Глорифікація чеснот і життєвих стратегій представників шляхетських українських родів Східної Галичини, абсолютне відсікання будь-якої критики шляхетського стану, зокрема, критики, яка лунала з уст сучасників, дещо деформує загальну картину соціальних, політичних, культурних процесів у Східній Галичині назагал, у середовищі представників шляхетських родів зокрема. У дисертації бракує пояснень (а вони вже не раз переконливо аргументовані європейськими дослідниками) соціальної маргіналізації, а зрештою і фактичного історичного «зникнення» шляхти як соціального стану саме на прикладі Східної Галичини.
3. Обираючи як науковий пріоритет дослідження роду, а власне вивчення біографії, різноаспектної діяльності представників шляхетських родів, авторці не вдається оминати спокусу подати надто ідеалізований образ тієї чи іншої особи. Насправді, у житті навіть таких «високих» та, без сумніву, достойних станів було місце і для міжособистісних конфліктів та інтриг, обмов та пліток, зрештою не були вільні вони від хибних рішень. Галицька шляхта та її нащадки – це середовище дуже «живе», багате на різні емоції. До того ж у численних щоденниках, спогадах та листах є чимало свідчень «неідеальності» шляхетського стану.
4. Авторка уникла міркувань про те, що у досліджуваний період становлення обраних для дослідження особистостей відбувалося не лише «завдяки» приналежності до шляхетського стану, а нерідко «всупереч» певним настановам цього стану.

Основні результати дисертаційного дослідження авторка апробувала на численних міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових конференціях, у монографіях та багатьох статтях, опублікованих у фахових виданнях. Автореферат адекватно відображає зміст дисертації. За науковим рівнем, новизною постановки завдань, обґрунтованістю головних положень та висновків, практичним значенням дисертація Людмили Семенівни БЕЛІНСЬКОЇ «Українська еліта Східної Галичини у націєтворчому дискурсі

другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України, є істотним внеском у розвиток історичної науки, написана з дотриманням усіх формальних приписів Міністерства освіти і науки України, а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора історичних наук за цією спеціальністю.

РИБАК Оксана Зіновіївна
доктор історичних наук,
професор кафедри історії і теорії мистецтв
Львівської національної академії мистецтв

